

У суто екологічному аспекті Конституція є основою для формування екологічної політики і реалізації екологічної функції держави. На конституційному рівні закріплені обов'язки держави щодо охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки (ст. 16), прав власності на природні ресурси (ст. 13), права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50). Водночас Основний Закон покладає на кожного обов'язок не заподіювати шкоду природі та відшкодувати завдані їй збитки (ст. 66). Ряд норм Конституції визначають основи діяльності й компетенцію державних органів у екологічній сфері (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України), в тому числі шляхом прийняття ними відповідних нормативно-правових актів (статті 92, 106, 116 та ін.). Тут же йдеться і про повноваження органів місцевого самоврядування (ст. 142) у вирішенні питань охорони довкілля та раціонального природокористування.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції й повинні відповідати їй (ст. 8). Це конституційне положення повною мірою стосується й актів екологічного права.

За своєю юридичною природою акти цих органів поділяють на дві групи: а) обов'язкові тільки для підпорядкованих цим органам суб'єктів екологічних відносин; б) обов'язкові й для не підпорядкованих їм підприємств, установ і організацій, а також для громадян. Видання останніх зумовлене міжвідомчими (надвідомчими) повноваженнями відповідних органів, і самі ці акти є джерелами екологічного права.

Найбільш широку компетенцію щодо видання цих актів має Міністерство екології та природних ресурсів України. Його накази, прийняті в межах своїх повноважень, є обов'язковими для виконання центральними і місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форм власності, а також громадянами.

Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що стосуються прав, свобод та законних інтересів громадян, або ті, що мають міжвідомчий характер, підлягають обов'язковій державній реєстрації. Саме після такої реєстрації відповідний акт набуває статусу джерела екологічного права України.

Неля ЧОРНА

Тернопільський національний економічний університет

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ЙОГО ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ

Економічний розвиток – перехід від одного етапу економіки до іншого, при якому в новому періоді не тільки збільшується виробництво тих самих товарів і послуг, що вже вироблялися раніше, а має місце й виробництво нових

товарів і послуг з використанням нових технологій порівняно з попереднім періодом.

Посилення антропогенного впливу на навколишнє природне середовище негативно відображається на екологічній ситуації в цілому світі. Донедавна економічна наука не враховувала наслідків розвитку людської цивілізації на функціонування екосистем. При визначенні ефективності впровадження досягнень НТП дотримувались концепції одержання максимального прибутку при мінімальних витратах, ігноруючи при цьому закони природи.

Сьогодні ми перебуваємо на початку світової, так званої трагічної ери Гоббса, упродовж якої анархія глобальних ринків, виснаження природних ресурсів, хронічна, перманентна глобальна криза спричинятимуть потужні геополітичні конфлікти заради виживання, але без реальних шансів на виживання [1]. Тому екологізація суспільної свідомості та практики – одне із найважливіших питань сучасного цивілізаційного розвитку.

Економіка, в силу обмеженості земних ресурсів і займаного біосферою простору, не може ґрунтуватися на безмежному розширенні виробництва матеріальних благ. Однак застій в економіці проковує кризи і нестабільність, гостро пережиті населенням. Виходом із глухого кута, в який повним ходом йде економічний розвиток, заснований на старих принципах і методах, є його переорієнтація на розвиток досконаліших технологій (як технічних, так і соціальних) взамін використання застарілих. Необхідно усвідомити необхідність введення нових додаткових форм екологічних відрахувань, які повинні бути досить вагомими, щоб спонукати вкладати гроші в пошук способів економії ресурсів та скорочення забруднення навколишнього середовища. У межах концепції сталого розвитку формується нова економічна концепція, яку називають “зеленою економікою”, в якій головну роль відіграють капіталовкладення в розробку і активне використання енерго- і ресурсозберігаючих технологій, інноваційних технологій, нанотехнологій, відбувається оптимізація співвідношення кількісного зростання економіки та її якісного вдосконалення [2].

В умовах ринкової економіки еколого-економічний підхід стає ефективним засобом вирішення проблем охорони навколишнього середовища. Екологічне підприємництво має якнайповніше використовувати ринкові механізми у розв’язанні екологічних проблем сталого розвитку суспільства. Перш за все необхідно ввести у свідомість людей розуміння необхідності переходу від споживацького до ощадливого господарювання. Зрозуміло, що підприємства, які дбають про збереження довкілля і користуються репутацією екологічно чистих виробництв, мають більше шансів залучати висококваліфікованих робітників, потенційних інвесторів, активніше діяти на ринках збуту своєї продукції, що, безперечно, сприяє їх економічному піднесенню. Але не всі підприємці готові сьогодні екологізувати своє виробництво, оскільки на початкових етапах це може принести збитки. Тому держава має провести ряд заходів, які б стимулювали суб’єктів господарювання до екологізації власних виробництв. Такими інструментами можуть бути: дотації, запровадження технології безвідходного виробництва, екологічні податки на продукти, які є

носіями екодеструктуризації, обмеження розповсюдження певних товарів і послуг, використання відходів у вигляді сировини для інших виробництв.

В свою чергу ігнорування екологічної складової розвитку суспільства є шкідливим для економіки і, як правило, призводить до значних втрат у цій сфері. Екологічна безпека не може бути забезпечена тільки природоохоронними заходами без врахування економічних, соціальних, політичних та демографічних проблем, оскільки всі вони взаємопов'язані між собою.

Основними чинниками посилення екологічної небезпеки є наступні: кількісне та якісне нарощування продуктивних сил суспільства; розвиток науково-технічного прогресу без урахування екологічних вимог; панування моделі ресурсомісткого, еколого-деструктивного економічного зростання з орієнтацією на збільшення обсягів споживання матеріальних благ; зростання чисельності населення; стихійна антиекологічна урбанізація; мілітаризація національних економік.

Під *екологізацією економіки* слід розуміти цілеспрямований процес перетворення економіки, зорієнтований на зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва і споживання товарів та послуг у розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту. Екологізація здійснюється через систему організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризацію сфери виробництва і споживчого попиту, технологічну конверсію, раціоналізацію природокористування, трансформацію природоохоронної діяльності, які реалізуються як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях.

В Україні практично не здійснюється єдина послідовна державна політика щодо екологізації економіки, що передбачає запровадження та реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу при здійсненні антропогенної діяльності. Аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище свідчить про те, що екологічна ситуація у природному довкіллі, як життєво важливого середовищі для існування людини, залишається досить складною. Це підтверджує 102 позиція України серед 132 країн світу у 2014 році в міжнародному рейтингу екологічних досягнень (Environmental performance Index), розрахованому фахівцями Єльського університету (США) за 25-ти показниками, що характеризують дієвість державної політики щодо збереження екосистем. Загалом екологічно чистою в Україні вважається лише 6% її території. Щорічно в атмосферу потрапляє більше 6 млн. т забруднюючих речовин. Близько 62 % з них припадає на стаціонарні джерела забруднення промислових підприємств. Щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення в середньому в розрахунку на 1 км² території України складає 6,8 т небезпечних речовин, а на одну особу – 90,1 кг. Розвиток вітчизняної галузі сільського господарства на основі застарілих нераціональних природо-, енерго- та ресурсномістких технологій сприяє поширенню екологодеструктивних процесів.

Таким чином основними заходами забезпечення еколого-економічного розвитку нашої країни є:

- реалізація інтегрованого підходу до формування політики держави в економічній, екологічній та соціальній сферах;
- створення прямих і непрямих економічних інструментів та регуляторів сприятливого клімату для розвитку еколого-орієнтованого бізнесу;
- міжнародне екологічне співробітництво;
- використання інтегральних індикаторів сталого розвитку України.

Впровадження цих механізмів сприятиме посиленню координації дій органів державної влади, неурядових структур, підприємств різних форм власності при вирішенні проблем охорони довкілля та структурної перебудови економіки. Сучасна екологічна політика полягає у виведенні з кризової екологічної ситуації підприємств і територій, розробці стратегії економічного розвитку, сумісної зі збереженням навколишнього середовища.

В умовах глобалізації спостерігається тенденція до зниження ролі національної екологічної політики. Вона значною мірою визначається всесвітньою економічною конкуренцією і соціальною політикою міжнародних організацій. Сьогодні виникла можливість набуття екологічною політикою статусу ефективної глобальної політики, що спрямована не тільки на забезпечення екологічної безпеки держави у цілому, а й втручання у світову економічну систему з метою посилення еколого-економічних та соціальних умов життя суспільства. Актуальні екологічні проблеми і світові стандарти все частіше займають належне місце у програмах економічного реформування багатьох держав. Тож Україна, розробляючи національні стратегії та плани дій з еколого-економічного розвитку, має шанс не повторювати помилки країн, що вже пройшли цим шляхом [3].

Література

1. Білорус О.Г. Глобальна інтеграція і тенденції кризової еволюції світу / О. Г. Білорус // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 7 – 8. – С. 3 – 9.
2. Данилишин Б.М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений / Б.М. Данилишин, Л.Б. Шостак. – К.: СОПС Украины, 1990. – 367 с.
3. Шевченко І.В. Еколого-економічний розвиток України в умовах глобалізації / І.В. Шевченко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – №7 – 8. – С. 14 – 16.